

SOCIOLOGICKÁ KNIHOVNA.

Menší řada.

VEDOU:

I. A. BLÁHA, B. FOUSTKA, E. CHALUPNÝ,

J. KRÁL, J. MACEK, V. K. ŠKRACH.

—
Svazek III.

VYDÁVÁ
MASARYKOVA SOCIOLOGICKÁ SPOLEČNOST
V PRAZE

ÉMILE DURKHEIM

PRAVIDLA
SOCIOLOGICKÉ
METHODY

—
Podle VII. vydání přeložil
FERDINAND KRATINA

S předmlouvou
EDVARDA BENEŠE

1926
NÁKLADEM „ORBIS“, TISKAŘSKÉ, NAKLADATELSKÉ
A NOVINÁŘSKÉ SPOLEČNOSTI AKCIOVÉ
V PRAZE

A k projednání těchto filosofických otázek není třeba zvláštních a složitých metod. Spokojovali se tedy tím, že se srovnávaly výhody dedukce a indukce a že se celkově vyšetřovaly nejjobecnější prostředky, jimiž vládne sociologické badání. Ale opatření, jichž je třeba při pozorování jevů, způsob, jak klásti hlavní úkoly, směr, jímž má zkoumání býti vedeno, zvláštní zkušenosti, jež mohou vésti k cíli a pravidla, jimiž se má řídit dokazování, zůstávala neurčena.

Šťastná shoda okolností, mezi nimiž v prvé řadě musíme uvést iniciativní čin, jímž byla pro nás zřízena řádná stolice sociologie na filosofické fakultě v Bordeaux, dovolila nám, abychom se záhy věnovali studiu sociální vědy a abychom ji učinili svým vlastním povoláním, a tu mohli jsme se dostat z těchto otázek příliš všobecných a přistoupiti k určité řadě zvláštních úkolů. Byli jsme tedy věcmi samými přivedeni k tomu, abychom si vytvořili metodu určitější a — jak se domníváme — přílehavější zvláštní povaze společenských jevů. Tyto výsledky své práce rádi bychom zde vyložili v celém souhrnu a podrobili diskussi. Jsou ovšem zároveň obsaženy v knize námi vydané „La Division du travail social“. Ale zdá se nám býti vhodným uvolniti je, formulovati je zvlášť, připojiti k nim důkazy a osvětliti je příklady buď z tohoto díla anebo z prací nevydaných. Bude se tak moci lépe posouditi orientace, kterou bychom se rádi pokusili dáti sociologickým studiím.

H l a v a p r v á .

C O J E S P O L E Č E N S K Ý J E V ?

Dříve než budeme zkoumati, která metoda se hodí ke studiu společenských jevů, jest důležité věděti, které jevy tak jmenujeme.

Otázka je tím naléhavější, poněvadž se užívá tohoto označení bez valné přesnosti. Užívá se ho zběžně k označení téměř všech jevů, které probíhají ve společnosti, jestliže jen projevují, v jisté všeobecnosti nějaký společenský zájem. V tomto smyslu však není takřka lidských událostí, které by nemohly býti zvány společenskými. Každý jednotlivec pije, spí, jí, uvažuje a společnost má všechen zájem na tom, aby tyto činnosti probíhaly pravidelně. Kdyby tedy tyto jevy byly společenské, pak by sociologie neměla svého vlastního předmětu a její obor by spadal v jedno s oborem biologie a psychologie.

Ale ve skutečnosti je v každé společnosti určitá skupina jevů, které se liší ostrými rysy od jevů studovaných ostatními vědami přírodními.

Konám-li úkol bratra, manžela nebo občana, provádím-li sjednané závazky, pak plním povinnosti, jež jsou stanoveny mimo mne a moje činy, v právu a mravech. I když se shodují s mými vlastními city a i když cítím uvnitř jejich skutečnost, tato skutečnost jest přece jen objektivní,

neboť nevytvořil jsem těchto povinností já, nýbrž přijal jsem je výchovou. Kolikrát ostatně se přihází, že si ne-
jsme vědomi podrobností závazků a že, abychom je po-
znali, musíme sáhnouti k zákoníku a jeho oprávněným
vykladačům! Právě tak nalezl věřící věroučné články
i zvyklosti svého náboženského života již hotové při na-
rození; byly-li tu před ním, je to tím, že existují mimo
něho. Soustava značek, již užívám k vyjádření svých
myšlenek, soustava peněžní, již užívám k placení svých
dluhů, úvěrové prostředky, kterých užívám ve svých
obchodních stycích, zvyklosti, jichž se přidržuji ve svém
povolání, působí nezávisle na tom, zda jich užívám.
Vezměme všechny členy, z nichž je společnost složena,
jednoho po druhém, to co předchází, bude moci býti opa-
kováno příležitostně u každého. Jsou to tedy druhy jed-
nání, myšlení a cítění, které mají tu pozoruhodnou vlast-
nost, že existují mimo individuální vědomí.

Tyto typy počínání nebo myšlení nejen že existují mi-
mo jedince, nýbrž jsou nadány silou rozkazovací a utla-
čivou, kterou se mu vnucují, ať již chce či ne. Když
se jim ovšem dobrovolně přizpůsobím, pak tento tlak
není vůbec cítiti nebo velmi málo, ježto je zbytečný.
Tlak je však nicméně podstatným znakem těchto jevů
a důkazem toho je, že se projeví, jakmile se pokusím
o odpor. Pokusím-li se porušiti právní normy, obrátí se
proti mně tak, aby mému činu zabránily, je-li ještě čas,
nebo aby jej zvrátily a uvedly do jeho normálního tvaru,
je-li proveden a náprava možna, anebo aby mne donutily
jej odpykati, nemůže-li být jinak napraven. Jedná se
o zásady čistě mravní? Veřejné mínění udržuje na uzdě
každý čin, který proti nim hřeší, dozorem nad chováním
občanů a zvláštními tresty, jimiž vládne. V jiných pří-

padech útlak je méně násilný, ale existuje přece. Ne-
podrobím-li se společenským konvencím, nedbám-li v ob-
lékání na př. zvyklosti svého kraje a své třídy, pak smích,
který vzbudím a způsob, jakým se mně svět bude vyhý-
bati, budou působiti právě tak jako pravý trest, třeba
poněkud mírněji. Jinde útlak, i když je pouze nepřímý,
není méně působivý. Nejsem nucen mluvíti francouzsky
se svými krajany, ani užívati zákonitých mincí; ale je ne-
možno, abych jednal jinak. Kdybych se pokusil vyhnouti
se této nutnosti, můj pokus by žalostně ztroskotal. Jsem-li
průmyslník, nic mně nebrání, abych pracoval metodami
dřívějšího století; ale učiním-li to, jistě se zničím. I když
se mohu vskutku oprostiti od těchto norem a úspěšně je
porušovati, musím vždycky s nimi bojovati. I když jsou
na konec přemoženy, odporem, který kladou, dávají do-
statečně pocítiti svou utlačivou sílu. Není novotáře, byt
i šťastného, jehož podniky nenarazily by na odpor tohoto
druhu.

To je tedy řada jevů, které vykazují znaky zcela
zvláštní. Jsou to druhy jednání, myšlení a cítění existující
mimo jedince a nadané utlačivou silou, kterou se mu
vnucují. Následkem toho nemohou býti zaměňovány
s jevy biologickými, poněvadž spočívají v představách a
činech, ani s jevy psychickými, které existují jen ve
vědomí individuálním a jím. Tvoří tedy nový druh a jím
musí býti dáno a vyhrazeno označení společenské. Náleží
jim také. Neboť jest jasno, že není-li podkladem jich je-
dinec, musí jím nutně býti společnost, ať už společnost
politická ve své celistvosti, nebo některá částečná skupina
v ní obsažená, náboženská vyznání, školy politické, lite-
rární, stavovské sbory atd. Na druhé straně toto označení
náleží jen jim. Neboť slovo společenský nemá přesného vý-

znamu, leč s podmínkou, že označuje jediné jevy, které nespádají do žádné kategorie jevů již ustavené a pojmenované. Jsou tedy vlastním oborem sociologie. Je pravda, že slovo tlak, jímž je definujeme, vydává se v nebezpečnosti, že poplašší horlivé straníky naprostého individualismu. Poněvadž vyznávají, že jedinec je dokonale svépřávný, zdá se jim, že je snižován, kdykoliv se mu dá pocítiti, že nezávisí jen od sebe sama. Ale poněvadž je dnes nepopíratelno, že většina našich myšlenek a snah není naším dílem, nýbrž přichází k nám zvenčí, mohou v nás vnikati jen tím, že se vnucují. Toť vše, co náš výměr znamená. Je známo ostatně, že každý společenský tlak nevyklučuje nutně individuální osobitosti.¹⁾

Poněvadž však všechny uvedené příklady (normy právní, mravní, náboženská dogmata, finanční soustavy atd.) zakládají se na ustavených přesvědčeních a zvyklostech, mohlo by se podle předcházejícího mysliti, že společenský jev je pouze tam, kde je určitá organizace. Jsou však jiné jevy, které mají i tutéž objektivitu i tentýž účinek na jedince, aniž by měly tyto vyhraněné formy. To jsou tak zvaná společenská hnutí. Tak na př. ve shromáždění veliká hnutí nadšení, rozhořčení, soustrasti nepovstávají ve vědomí jedincově. Dostavují se u každého z nás zvenčí a jsou schopna unášeti nás proti naší vůli. Jest ovšem možno, že nepocítuji tlaku, který na mne vykonávají, poddávám-li se bez výhrady. Tlak se však projeví, jakmile se pokusím bojovati s nimi. Ať jedinec jen zkusí postaviti se na odpor některému z těchto hromadných projevů a city, které popírá, obrátí se proti

¹⁾ To neznamená ostatně, že by každý tlak byl normální. Vrátime se v dalším k tomu bodu.

němu. Projevuje-li se tedy tato zevní utlačivá síla tak jasně v případech odporu, je to tím, že existuje, byť i neuvědomená, v případech protivných. Jsme tedy hříčkou klamu, který nám namlouvá, že jsme sami vytvořili to, co se nám vnutilo zvenčí. Jestliže však ochota, s jakou se podrobujeme, zastírá utrpenou ránu, přece jí tím neodstraní. Právě tak vzduch je přece jen těžký i když nepocítujeme jeho tíhy. I když jsme spontánně spolupracovali svým dílem na společném hnutí, dojem, jaký jsme pocítili, jest zcela jiný, než jaký bychom byli zakusili, kdybychom byli sami. Proto také jakmile shromáždění se rozejde, jakmile společenské vlivy přestanou na nás působiti a jakmile se ocitneme sami, city, jimiž jsme prošli, působí na nás dojemem čehosi cizího, v čem se již nevyznáme. Všimneme si tu, že jsme mnohem více trpně se podrobili nežli byli činnými. Přihází se dokonce, že se nám protiví, tak se přičily naší povaze. Tak mohou jedinci většinou úplně neútoční dáti se strhnouti k ukrutným činům, jakmile se ocitnou v davu. Nuže, to co uvádíme o těchto přechodných výbuších, platí stejně o těch trvalejších hnutích v nazírání, jak se stále kolem nás projevují, ať už v celém společenském rozsahu, nebo v užších kroužcích, o otázkách náboženských, politických, literárních, uměleckých atd.

Můžeme ostatně potvrditi tento výměr společenského jevu význačnou zkušeností; stačí všimnouti si způsobu, jakým jsou vychovávány děti. Pozorujeme-li věci tak, jak jsou a jak vždycky byly, pak jest nápadné, že veškerá výchova spočívá v neustálém úsilí vnutiti dítěti určitý způsob vidění, cítění a jednání, ke kterému by spontánně nebylo dospělo. Od prvních chvil jeho života nutíme je v určité hodiny jísti, pítí a spátí, nutíme je k čistotě,

ke klidu, k poslušnosti. Později je nutíme, aby se učilo vážit si bližního, dbáti zvyků, slušnosti, nutíme je k práci atd., atd. Není-li časem tento tlak již pocítován, je to tím, že z něho znenáhla vznikají zvyky, vnitřní snahy, které jej činí zbytečným, ale které jej nahrazují jen proto, že pocházejí z něho. Je pravda, jak praví Spencer, že rozumná výchova měla by zahrnouti tento postup a ponechati dítě v úplné svobodě; poněvadž však tato výchovná teorie nebyla dosud prováděna žádným známým národem, jest jen osobním přáním a ne jevem, který by mohl býti postaven proti předešlým jevům. Zvláště poučnými činí tyto jevy ta okolnost, že předmětem výchovy jest vytvořiti bytost společenskou; můžeme tu tedy vidět, jakoby ve zkratce, jakým způsobem se tato bytost ustavila v dějinách. Tento tlak, jímž dítě neustále prochází, je právě tlak společenského prostředí, které usiluje vytvořiti je podle svého obrazu; rodiče a učitelé jsou jen jeho představiteli a prostředníky.

Všeobecnost není tedy vlastností, která by mohla vyznačovati jevy společenské. Myšlenka, která se nachází ve všech jednotlivých vědomích, hnutí, které se opakuje u všech individuí, nejsou proto společenskými jevy. Byli-li tento znak obecně přijímán při definici jevů společenských, bylo to proto, že byly neprávem zaměňovány s tím, co by bylo možno nazvati jejich individuálními vtěleními. Podstatu jejich tvoří přesvědčení, snahy a zvyklosti skupiny po stránce kolektivní. Pokud se týče tvarů, jež na sebe berou kolektivní stavy objevující se často u jedinců, to je otázka jiného druhu. Tyto dvě řady jevů objevují se často ve stavu rozštěpeném, což dokazuje rozhodně dvojí povahy. Jisté druhy jednání a myšlení nabývají vskutku následkem opakování jakési pevnosti,

kteřá je takřka žene a osamocuje od jednotlivých událostí, které je odrážejí. Nabývají tak tělesnosti, zřejmé formy jim vlastní a tvoří skutečno *sui generis* velmi odchylné od individuálních jevů, v nichž se projevuje. Kolektivní zvyk nesetrvává pouze v postupných činech, které určuje, nýbrž jakousi výsadou, jíž nenalzáme příkladu v oblasti biologické, vyjadřuje se jednou pro vždy formulí, která přechází z úst do úst, přenáší se výchovou a dokonce písemně se ustaluje. Takový je původ a povaha norem právních, mravních, průpovědí a rčení lidových, článků víry, v nichž sekty náboženské nebo politické zhušťují svou věrouku, zákonů vkusu, které vytyčují školy literární atd. Žádná z těchto norem neobjevuje se cele, je-li použita jednotlivci, neboť ony mohou existovati, aniž by právě byly použity.

Toto rozštěpení neprojevuje se ovšem vždycky stejně zřetelně. Ale stačí, že se vyskytuje nepopíratelně v důležitých a četných případech, jež jsme právě uvedli, na důkaz, že společenský jev je odchylný od svých individuálních odrazů. Ostatně i když není bezprostředně přístupno pozorování, můžeme je často uskutečniti jistými metodickými obratnostmi; ba je dokonce nevyhnutelno přistoupiti k tomuto výkonu, chceme-li uvolniti společenský jev ode všeho přídavku, abychom jej pozorovali v úplné čistotě. Tak jsou určité názory, které nás ženou s nestejnou silou, podle doby a kraje, jednoho k manželství na příklad, jiného k sebevraždě, nebo mají vliv na stoupající či klesající počet porodů atd. To jsou zřejmě společenské jevy. Na prvý pohled zdají se neoddělitelné od forem, jichž nabývají v jednotlivých případech. Ale statistika dává nám možnost je osamotiti. Jsou totiž dosti přesně znázorňovány indexem sňatků, porodů, sebevražd,

t. j. číslem, které dostaneme, dělíme-li roční průměr sňatků, porodů a sebevražd počtem lidí, kteří jsou ve věku vhodném pro manželství, plození a sebevraždu.¹⁾

Poněvadž každé z těchto čísel obsahuje všechny jednotlivé případy bez rozdílu, individuální okolnosti, jež mohou mít účast na vzniku jevu, se vzájemně ruší a nepřispívají následkem toho k jeho určení. Co číslo vyjadřuje, jest určitý stav hromadné duše.

To tedy jsou společenské jevy beze všeho cizího živlu. Jejich jednotlivé projevy mají v sobě ovšem cosi společenského, poněvadž reprodukují z části kolektivní vzor; ale každý z nich závisí také z velké části od biologickopsychické povahy jedincovy, od zvláštních okolností, v nichž se nachází. Nejsou tedy jevy ryze sociologickými. Náleží současně dvěma oblastem; mohli bychom je nazvat sociálně-psychickými. Zajímají sociologa, aniž by byly bezprostředním předmětem sociologie. Podobně nalezneme v organismu jevy smíšené povahy studované pohraničními vědami, jako je biologická chemie.

Ale, namítne se, jev může býti jen tehdy kolektivní, je-li společný všem členům společnosti anebo alespoň většině z nich, tedy je-li všeobecný. Zajisté, ale je-li všeobecný, je to proto, že je kolektivní (t. j. více méně závazný) a ne kolektivní proto, že je všeobecný. Je to určitý stav skupiny, který se opakuje u jedinců, poněvadž se jim vnucuje. Je v každé části, poněvadž je v celku a ne v celku, poněvadž je v částech. To je obzvláště zřejmé u přesvědčení a zvyklostí, které jsou nám předávány úplně hotové dřívějšími pokoleními; přijímáme a osvo-

¹⁾ Lidé nedopouštějí se sebevraždy v každém stáří a také ne ve všech stáří s touž intenzitou.

jujeme si je proto, že, jako dílo hromadné a staleté, jsou nadány zvláštní vážností, kterou výchova nás naučila uznávat i ctít. Tu jest poznamenati, že ohromná většina společenských jevů nám přichází touto cestou. Ale i když společenský jev z části pochází z naší přímé spolupráce, není jiné povahy. Hromadný cit, který propukne ve shromáždění, nevyjadřuje prostě to, co bylo společného ve všech jednotlivých citech. Je něčím zcela jiným, jak jsme ukázali. Jest výslednicí společného života, výtvozem akcí a reakcí mezi jednotlivými vědomími; a ozve-li se tento cit v každém z nich, je to následkem zvláštní energie, již vděčí právě svému hromadnému původu. Chvějí-li se všechna srdce souhlasně, není to následkem shody spontánní a předem určené; je to proto, že táž síla jimi pohybuje stejným směrem. Každý je unášen všemi.

Přicházíme tedy k úkolu, abychom si přesně vymezili oblast sociologie. Obsahuje jen určitou skupinu jevů. Společenský jev pozná se podle utlačivé vnější moci, jakou má nebo může mít nad jedinci; a tato moc pozná se zase buď podle určitého schválení, nebo podle odporu, jaký jev klade každému individuálnímu počínání, které se mu hledí protiviti. Můžeme jej však také definovati rozpínavostí uvnitř skupiny, připojíme-li ovšem podle předešlých poznámek jako druhý podstatný znak, že existuje nezávisle na individuálních tvarech, jichž nabývá, jak se šíří. Tohoto druhého kritéria lze dokonce v jistých případech snáze použít nežli předcházejícího. Tlak se zjistí vskutku lehko, projevuje-li se na venek nějakou přímou společenskou reakcí, jak je tomu v právu, mravnosti, víře, zvycích a dokonce v módách. Ale když je tlak nepřímý, jako na př. u hospodářské organizace, nedá se vždy tak dobře pozorovati. Všeobecnost spojená

s objektivností mohou se snáze stanoviti. Ostatně tento druhý výměr jest jen jiným tvarem prvního; neboť zevšeobecní-li nějaký způsob počínání, který existuje mimo individuální vědomí, může se to díti jen tlakem.¹⁾

Byla by však možná otázka, je-li tento výměr úplný. Vskutku, všechny jevy, jež nám byly východiskem, jsou druhy jednání; jsou řádu fyziologického. A jsou také kolektivní druhy bytí, t. j. společenské jevy řádu anatomického čili morfologického. Sociologie nemůže si nevšímati toho, co se týká podkladu kolektivního života. Nezdá se na ponejprv, že by počet a povaha základních součástí, z nichž je společnost složena, způsob jejich uspořádání, stupeň jejich souvislosti, rozdělení obyvatelstva na povrchu území, počet a povaha komunikací, tvar obydlí atd. mohly se dáti převést na způsoby jednání, nebo cítění nebo myšlení.

Ale především tyto různé jevy ukazují tentýž význačný znak, který nám sloužil k výměru ostatních. Tyto druhy bytí vnucují se jedinci právě tak jako druhy jednání, o nichž byla řeč. Vskutku, chceme-li poznati, jak jest nějaká společnost rozdělena politicky, jak tyto díly jsou složeny a jak souvisejí navzájem více méně úplně, nedosáhneme toho hmotným přehledem a zeměpisným

¹⁾ Jest viděti, jak se tento výměr společenského jevu odchyluje od výměru, který je základem duchaplné soustavy Tardovy. Především musíme prohlásiti, že naše badání nikde nepotvrdila závažný vliv, který Tarde přisuzuje nápodobě při vzniku hromadných jevů. Dále z předešlého výměru, který není teorií, nýbrž prostým souhrnem bezprostředních dat pozorování, zdá se vyplývati, že nápodoba nevyjadřuje nejen vždycky, ale dokonce nikdy, co je podstatného a význačného ve společenském jevu. Každý jev společenský je zajisté napodoben, má — jak jsme právě ukázali — tendenci býti zevšeobecněn, ale to proto, že je

zkoumáním; neboť tato rozdělení jsou mravní povahy i když mají jistý podklad ve hmotném skutečnu. Jen pomocí veřejného práva můžeme studovati tuto organizaci, neboť toto právo jí určuje právě tak jako určuje naše vztahy rodinné a občanské. Není tedy méně závazná. Tísnilo-li se obyvatelstvo ve městech, místo aby se rozptýlilo po venkově, je to proto, že je určité hnutí v nazírání, určitý hromadný tlak, který vnucuje jedincům toto soustředování. Tvar svých domů můžeme si právě tak málo voliti jako tvar šatů; obojí alespoň jsou stejnou měrou závazné. Dopravní dráhy určují velitelským způsobem směr vnitřního stěhování a směny a dokonce sílu těchto směn a toho stěhování atd. Následkem toho mohli bychom k seznamu uvedených zjevů, jež vykazují význačný znak společenského jevu, leda přidati jednu skupinu na víc. Poněvadž tento výčet nebyl přísně vyčerpávající, nebyl by přídavek nikterak nezbytný.

Ale není ani prospěšný; neboť druhy bytí jsou jen upevněné druhy jednání. Politická stavba společnosti jest jen způsob, jakým rozmanité výseky, z nichž je složena, si navykly na vzájemný život. Jsou-li jejich vztahy tradičně těsné, výseky jeví snahu splývati; v případě opačném jeví snahu odchylovati se. Typus obydlí, který se nám vnucuje, jest jen způsob, jakým okolní svět a z části dřívější

společenský, t. j. závazný. Jeho roztaživá síla není příčinou, nýbrž následkem jeho sociologické povahy. Kdyby jevy společenské samojedině jevíly tento následek, nápodoba mohla by je, ne-li vysvětlovati, tedy alespoň definovati. Ale individuální stav, který je odrazem, nepřestává proto býti individuálním. Můžeme se dále tázati, zdali slovo nápodoba je dosti vhodné, aby označilo rozšiřování přivoděné utlačivým vlivem. Tímto jediným výrazem stotožňují se jevy velmi rozdílné, které by měly býti rozlišovány.

generace si navykly stavěti domy. Dopravní dráhy jsou jen řečištěm, které sám sobě vyhloubil pravidelný proud směn a stěhování, probíhající týmž směrem atd. Kdyby ovšem jevy morfologického řádu samojediné vykazovaly tuto stálost, mohli bychom se domnívati, že tvoří zvláštní druh. Ale právní norma je opatření právě tak trvalé jako architektonický typus a přece je to fyziologický jev. Jednoduchá mravní zásada je zajisté ohebnější a přece má formy tužší než jednoduchý stavovský zvyk nebo móda. Tak máme celou stupnici odstínů, která spojuje, bez porušení souvislosti, nejcharakterističtější jevy struktury s oněmi volnými proudy společenského života, které nemají ještě žádné pevné formy. Jsou tedy mezi nimi jen rozdíly ve stupni konsolidace. Obojí jsou jen život více méně vyhraněný. Mohou být zajisté důvody uchovati název morfologických těm společenským jevům, které se týkají společenského podkladu, ale s podmínkou, že nepustíme se zřetele, že jsou téže povahy jako ostatní. Naše definice bude tedy úplná, řekneme-li: Společenským jevem je každý druh jednání, ustálený nebo ne, schopný vnějšího tlaku na jedince; anebo takový, který v rozsahu dané společnosti je všeobecný, ale má při tom svůj vlastní život nezávislý na svých individuálních projevech.¹⁾

¹⁾ Tato těsná příbuznost života a struktury, orgánu a funkce, může býti v sociologii lehko stanovena, poněvadž mezi těmi dvěma krajními mezemi jest celá řada přechodů, bezprostředně zjištěných, které ukazují vzájemnou souvislost. Biologie nemá těch prostředků. Ale je dovolena domněnka, že induktivní závěry prvé vědy o tom dají se použiti v druhé a že v organismech i ve společnostech mezi oběma těmi řadami jevů jsou jen stupňové rozdíly.

H l a v a d r u h á .

P R A V I D L A P R O P O Z O R O V Á N Í S P O L E Č E N S K Ý C H J E V Ů .

První a nezákladnější pravidlo je, pokládati společenské jevy za věci.

I.

V okamžiku, kdy nový obor jevů stává se vědním předmětem, nalézá se již v mysli nejen smyslovými vjemy, ale i v jakýchsi pojmech zhruba vytvořených. Před prvými zárodky fysiky a chemie měli již lidé o jevech fysikálně-chemických poznatky, které přesahovaly pouhé vnímání. Takové jsou na př. poznatky, které nalézáme smíšený se všemi náboženstvími. Úvaha je tu vskutku dříve než věda, která jí užívá jen metodičtěji. Člověk nemůže žíti mezi věcmi, aniž by si o nich nečinil představ, podle nichž řídí své chování. Jenže poněvadž tyto poznatky jsou nám bližší a přístupnější nežli skutečnost, které odpovídají, hledíme přirozeně skutečnost nahraditi jimi a učiniti z nich dokonce předmět svých úvah. Místo abychom věci pozorovali, popisovali a srovnávali, spokojujeme se tedy tím, že si uvědomujeme svoje představy, že je rozbíráme a sestavujeme. Místo vědy o skutečnosti ko-

náme jen ideový rozbor. Tento rozbor nevyklučuje ovšem nutně každé pozorování. Můžeme se odvolati k faktům, abychom potvrdili tyto poznatky anebo závěry, jež z nich vyvozujeme. Ale jevy zasahují jen druhotně, jako příklady nebo doklady; nejsou předmětem vědy. Věda postupuje tu od představ k věcem, ne od věcí k představám.

Jest jasno, že tato metoda nemůže dáti objektivních výsledků. Tyto poznatky totiž nebo pojmy, jmenujme je jakkoliv, nejsou vskutku zákonitými zástupci věcí. Jsouce výtvořeny všední zkušenosti, mají svým předmětem především uvést naše činy v souhlas se světem, který nás obklopuje; jsou vytvořeny praxí a pro ni. A tak představa může docela užitečně zastávat tuto úlohu i když je teoreticky chybná. Koperník rozptýlil již před několika stoletími přeludy našich smyslů o pohybech hvězd; a přece podle těchto přeludů upravujeme ještě teď zběžně rozdělení času. Aby představa vzbudila pohyb, jehož vyžaduje povaha nějaké věci, není nutno, aby věrně vyjadřovala tuto povahu; ale stačí, aby nám dala pocítiti, co je na věci užitečného nebo škodlivého, čím nám může sloužiti a čím překážeti. Nad to poznatky tak vytvořené podávají tuto praktickou správnost jen přibližně a jen všeobecně. Kolikrát jsou právě tak nebezpečné jako nepřiměřené. Tím, že je zpracováváme, neobjevíme nikdy zákonů skutečnosti, ať si při tom vedeme jakkoliv. Ony jsou naopak jako závoj, který se vkládá mezi věci a nás a který nám je zastírá tím lépe, čím jej pokládáme za průhlednější.

Taková věda nejen že může býti pouze kusá, ale nemá ani látky, z níž by mohla žíti. Sotva že se objeví, již se takřka ztrácí a mění se v dovednost. Tyto poznatky totiž obsahují domněle všechno, co je podstatné ve skuteč-

nosti, poněvadž je zaměňujeme se skutečností samou. Proto zdají se míti všechno potřebné, aby nám dovolily nejen chápati to, co jest, ale i předpisovati, co býti má a jak to provést. Neboť dobré je to, co je přiměřené povaze věcí; co se jí přičí, je zlé a možnost dosáhnouti jednoho a uniknouti druhému má svůj původ v téže povaze. Ovládáme-li ji tedy rázem, nemá studium skutečnosti praktického zájmu a poněvadž právě tento zájem tvoří smysl studia, jest toto studium napříště bez cíle. Úvaha jest tak podněcována, aby se odvracela od toho, co je vlastním předmětem vědy, totiž od přítomnosti a minulosti, aby jedním skokem vzlétla k budoucnosti. Místo aby hleděla porozuměti faktům získaným a uskutečněným, pokouší se ihned uskutečniti nová, přiměřenější lidským cílům. Jakmile se domníváme, že víme, v čem spočívá podstata hmoty, ihned se vydáváme za kamenem mudrců. Toto zasahování dovednosti do vědy, jež jí překáží ve vývoji, je ostatně usnadňováno i okolnostmi, jež určují probuzení vědecké úvahy. Neboť, poněvadž vědecká úvaha vzniká, jen aby ukojila životní potřeby, směřuje přirozeně k praxi. Potřeby, které je povolána ukájeti, jsou vždycky naléhavé a následkem toho ženou ji k cíli; žádají si ne vysvětlení, nýbrž léků.

Toto počínání je tak přiměřené přirozenému sklonu našeho ducha, že je nalézáme i při počátcích věd fyzikálních. Ono právě odlišuje alchymii od chemie a astrologii od astronomie. Jím charakterisuje Bacon metodu, které se přidržovali učenci jeho doby a kterou potírá. Poznátka, o nichž jsme právě mluvili, to jsou ty *notiones vulgares* čili *praenotiones*¹⁾, pojmy předvě-

¹⁾ Novum organum I., 26.

decké, jež zaznamenává v základě všech věd,¹⁾ v nichž zastávají jevy.²⁾ To jsou ona idola, jakési formy, jež nám zkreslují pravou tvářnost věcí a které přece pokládáme za věci samy. A poněvadž toto pomyslné prostředí neklade duchu žádného odporu, duch, necitě se vázán ničím, oddává se bezmezným touhám a pokládá za možné vystavěti nebo raději předělati svět podle svých vlastních sil a po svém přání.

Bylo-li tomu tak ve vědách přírodních, tím spíše musilo tomu tak býti v sociologii. Lidé nevyčkávali příchodu sociální vědy, aby si učinili představy o právu, mravnosti, rodině, státu, společnosti; neboť nemohli se bez nich minouti. A zvláště v sociologii tyto praenotiones, abych užil výrazu Baconova, jsou s to ovládnouti mysl a nastoupiti na místo věcí. Věci společenské uskutečňují se totiž jen lidmi; jsou výtvořem lidské činnosti. Zdají se tedy jen uskutečněním představ, ať vrozených či ne, které v sobě nosíme, jen jejich použitím na různé okolnosti, které provázejí vzájemné vztahy lidí. Organizace rodiny, smlouvy, útisku, státu, společnosti zdají se tak pouhým rozvinutím našich představ o společnosti, státu, spravedlnosti atd. Následkem toho zdá se, že tyto a obdobné jevy nemají jiné skutečnosti než v představách a představami, jež jsou jejich zárodkem a jež jsou proto vlastní látkou sociologie.

Tomuto nazírání dodává konečně váhy jiná okolnost. Poněvadž podrobnosti společenského života zaplavují vědomí se všech stran, nemůže vědomí dosti ostře je vnímati, aby pocitovalo jejich skutečnost. Poněvadž ne-

¹⁾ Ibid., I., 17.

²⁾ Ibid., I., 36.

máme v sobě opěrných bodů dosti pevných ani dosti blízkých, působí to všechno dosti lehko dojmem, jakoby to netkvělo na ničem a vznášelo se v prázdnu, dojmem hmoty na polo neskutečné a nekonečně plastické. Proto tak mnozí myslitelé viděli ve společenských seskupěních jen umělé a více méně libovolné sestavy. Unikají-li nám však podrobnosti, tvary konkrétní a zvláštní, představujeme si alespoň zhruba a přibližně, jak vypadá všeobecně kolektivní život, a právě tyto schematické a celkové představy tvoří ony předvědecké pojmy, jichž užíváme pro běžné životní zvyklosti. Nemůžeme tedy uváděti v pochybnost jejich existenci, poněvadž ji vnímáme zároveň s naší existencí. Nejen že jsou v nás, ale poněvadž jsou výtvořem opěťovaných zkušeností, nabývají následkem opakování a zvyku, z něho pocházejícího, jakéhosi vlivu a vážnosti. Pocitujeme jejich odpor, když se z nich hledíme vyprostiti. Nemůžeme přece pokládati za neskutečné, co se nám staví na odpor. Všechno tedy shodně ukazuje nám tu pravé společenské skutečno.

A vskutku až dosud pojednávala sociologie více méně výlučně ne o věcech, nýbrž o pojmech. Comte ovšem prohlásil, že společenské jevy jsou přírodní jevy podrobené přírodním zákonům. Tím uznal implicitě jejich věcnou povahu; neboť v přírodě jsou jen věci. Jakmile však vychází nad tyto filosofické všeobecnosti a pokouší se použití svého principu a vybudovati z něho vědu v něm obsaženou, jsou to zase jen představy, jež činí předmětem svého studia. Hlavní látkou jeho sociologie jest totiž pokrok lidstva v čase. Vychází z názoru, že jest neustálý vývoj lidského pokolení, jenž spočívá v stále dokonalejším uskutečňování lidské přirozenosti a úkol, který si klade, jest naléztí řád tohoto vývoje. A tu

i když tento vývoj vskutku existuje, jeho skutečnost může být stanovena teprve až je věda hotova. Nemůžeme jej tedy učiniti dokonce předmětem bádání, leč pojímáme-li jej jako myšlenku a ne jako věc. A vskutku jedná se tu o představu tak subjektivní, že ve skutečnosti tento pokrok lidstva neexistuje. Jediné, co existuje a co je dáno pozorování, jsou jednotlivé společnosti, které se rodí, vyvíjejí a vymírají nezávisle na sobě. Kdyby alespoň nejmladší byly pokračováním předcházejících, pak každý vyšší typ mohl by býti pokládán za jednoduché opakování typu bezprostředně nižšího s něčím na víc; mohli bychom je všechny seřaditi takřka vedle sebe, stotožňujeme ty, jež jsou na stejném stupni vývoje, a řada tak vytvořená mohla by býti pokládána za představitele lidstva. Avšak fakta neobjevují se s tak krajní jednoduchostí. Národ, který nastupuje na místo jiného, není prostě jeho pokračováním s některými znaky novými; jest jiný, má některých vlastností více, jiných méně; tvoří novou individualitu a všechny ty rozličné individuality, různorodé, nemohou splývati v souvislou řadu a zvláště ne v jedinou řadu. Neboť posloupnost společností nedá se znázorniti geometrickou čarou; podobá se spíše stromu, jehož větve se rozbíhají různými směry. Zkrátka, Comte vzal za historický vývoj poznatek, který si o něm vytvořil a který se valně neliší od poznatku, jaký si o něm tvoří lid. Z dálky zdají se nám dějiny totiž dosti dobře v řady upravené a jednoduché. Je viděti pouze jedince, kteří následují po sobě a kráčejí všichni týmž směrem, poněvadž mají touž přirozenost. Poněvadž se ostatně nechápe, že by společenský vývoj mohl býti nečím jiným než vývojem nějaké lidské představy, zdá se býti zcela přirozeným, definovati jej představou,

kterou si lidé o něm vytvoří. Tu vedeme-li si takto, nejen že zůstáváme v ideologii, nýbrž činíme předmětem sociologie pojem, který nemá nic ryze sociologického.

Spencer se vyhýbá tomuto pojmu, ale nahrazuje jej jiným, který není vytvořen jinak. Činí předmětem vědy společnosti a ne lidstvo; jenže definuje je ihned tak, že věc o ní mluví, mizí a na její místo nastupuje předvědecký pojem, jaký se o ní vytvoří. Jako samozřejmou uvádí totiž větu, že „společnost existuje jen tehdy, když k souřadnosti druží se součinnost“, že teprve tím spojení jedinců stává se společností v pravém slova smyslu.¹⁾ Pak vycházejí ze zásady, že součinnost je podstatou společenského života, liší společnosti ve dvě třídy podle toho, která povaha součinnosti převládá. „Jest součinnost spontánní“, praví, „která se projevuje neúmyslně při sledování cílů soukromého rázu; jest také součinnost vědomě vytvořená, jež předpokládá cíle veřejného zájmu řádně uznané“.²⁾ Prvým dává název společností průmyslových, druhým vojenských; je možno říci, že toto rozlišení je základní myšlenkou jeho sociologie.

Ale tento počáteční výměr vyslovuje jako věc to, co je jen hlediskem. Ukazuje se totiž jako výraz jevu bezprostředně zřejmého, jež pozorování může konstatovati, poněvadž je uveden v čele vědy jako axioma. A přece nemůžeme věděti na základě pouhého názoru, zda součinnost je hlavní stránkou společenského života. Takové tvrzení jest vědecky oprávněno teprve tehdy, když se nejprve přehlédly všechny projevy kolektivního života a když se ukázalo, že jsou všechny různými tvary

¹⁾ Sociol., franc. překl. III., 331, 332.

²⁾ Sociol., III. 332.

součinnosti. Zase tedy určité pojetí společenského skutečna vstupuje na místo skutečna samého.¹⁾ Co takto jest definováno, není společnost, nýbrž představa, jakou si o ní činí Spencer. A nepocituje-li při tomto postupu žádné úzkostlivosti, je to tím, že jemu také společnost není a nemůže býti ničím jiným než uskutečněním představy, totiž představy součinnosti, kterou společnost definuje.²⁾ Bylo by snadné ukázati, že v každé jednotlivé otázce, které se chápe, jeho metoda zůstává táž. Předstírá sice, že postupuje empiricky, poněvadž však jevů nakupených v jeho sociologii jest užito spíše k objasnění pojmových analys nežli k popisu a výkladu věcí, zdá se, že jsou tu, jen aby vystupovaly jako důvody. Všechno podstatné v jeho nauce může býti opravdu odvozeno bezprostředně z jeho výměru společnosti a různých tvarů součinnosti. Neboť máme-li volbu jen mezi součinností tyransky vnucenou a součinností svobodnou a spontanní, je samozřejmě tato ideálem, k němuž lidstvo směřuje a musí směřovati.

Tyto všední poznatky vyskytují se nejen v základě vědy, nýbrž nalézáme je také každou chvíli v úsudkových řetězcích. Při dnešním stavu našeho vědění nevíme s určitostí, co je stát, svrchovanost, politická svoboda, demokracie, socialismus, komunismus atd. Metoda by přec vyžadovala, abychom neužívali těchto pojmů, dokud nejsou vědecky ustaveny. A přece slova, která je vyjadřují, vracejí se neustále v sociologických diskusích. Užívá se jich zběžně a s jistotou, jako kdyby odpovídala

¹⁾ Pojetí ostatně sporné. (Viz moje dílo *Division du travail social*, II., 2, § 4.)

²⁾ Součinnost nemůže býti bez společnosti a je cílem, pro který společnost existuje. (*Principy sociologie*, III., 332.)

věcem dobře známým a definovaným, zatím co v nás budí jen poznatky zmatené, nezřetelnou směs nejasných dojmů, předsudků a vášní. Dnes se smějeme zvláštním úsudkům středověkých lékařů, vyvozeným z poznatků o teple, zimě, vlhku, suchu a nevšímáme si, že užíváme dále téže metody v oblasti jevů, která pro svou krajní složitost připouští ji nejméně.

V jednotlivých oborech sociologických prozrazuje se tento ideologický charakter ještě více.

Tak je tomu zvláště v etice. Může se totiž říci, že není jediné soustavy, kde by se mravnost neobjevovala jako pouhé rozvinutí nějaké základní představy, v níž je úplně obsažena. Jedni se domnívají, že člověk nalézá tuto představu v sobě úplně hotovou již od narození; jiní naopak, že se tvoří více méně zvolna během dějin. Ale jedněm jako druhým, empiristům jako racionalistům jest jedinou pravou skutečností v mravnosti. Podrobnější normy právní a mravní neměly by takřka vlastní existence, nýbrž byly by jen základním poznatkem použitým na zvláštní případy životní a rozrůzněným podle okolností. Odtud předmětem etiky nemůže býti soustava předpisů bez skutečnosti, nýbrž představa, z níž vyplývají a jejímž jsou jen rozmanitým použitím. Proto také všechny otázky, které si klade obyčejně etika, vztahují se ne k věcem, ale k představám; jedná se o to, v čem spočívá představa práva, představa mravnosti a ne jaká je povaha mravnosti a práva samých o sobě. Etikové nedospěli dosud k tomu prostému pojetí, že, tak jako naše představa věcí vnímatelných pochází právě z těchto věcí a vyjadřuje je více méně přesně, tak že naše představa mravnosti pochází z pozorování norem, jež působí před našima očima a že je znázorňuje schematicky; že tedy

předmět vědy tvoří tyto normy a ne celkové pojetí, jaké si o nich děláme, právě tak jako předmětem fyziky jsou tělesa, jak existují, a ne představa, jakou si o nich tvoří lid. Z toho plyne, že za základ mravnosti bere se to, co je teprve jejím vrcholem, totiž způsob, jakým přechází v individuální vědomí a tam se ozývá. A tato metoda jest sledována nejen v nejušobecnějších otázkách vědeckých; zůstává touž i v otázkách zvláštních. Od hlavních představ studovaných na počátku přechází etik k vedlejším představám rodiny, vlasti, odpovědnosti, lásky a spravedlnosti; vždycky však jeho úvaha vztahuje se k představám.

Podobně je tomu v národním hospodářství. Jeho předmětem dle Stuarda Milla jsou společenské jevy, které se objevují hlavně nebo výlučně při dobývání statků.¹⁾ Aby však jevy takto definované mohly býti tak jako věci poukázány vědeckému zkoumání, bylo by třeba alespoň uvést, podle kterého znaku je možno poznati jevy, které vyhovují této podmínce. A tu na počátku vědy nejsme naprosto oprávněni tvrditi, že existují, neřku-li abychom věděli, jaké jsou. V každém oboru bádání, teprve až výklad jevů je dosti pokročilý, můžeme totiž stanoviti, že mají nějaký účel a jaký jest. Není problému složitějšího ani méně způsobilého, aby mohl býti rozřešen jedním rázem. Nic nám tedy nezaručuje předem, že je obor společenské činnosti, kde touha po majetku hraje vskutku tuto význačnou úlohu. Následkem toho látka národního hospodářství, takto chápaná, sestává ne ze skutečna hmatatelného, nýbrž z prostých možností, z čistých myšlenkových pojetí, to jest z jevů, které — podle národohospo-

¹⁾ Soustava logiky, III., str. 496.

dáře — vztahují se k pozorovanému cíli a sice tak, jak on je chápe. Pokouší se na př. studovati to, co nazývá výrobou? Myslí, že může naráz vyjmenovati hlavní činitele, pomocí nichž se projevuje, a předvésti je. Neboť nepoznal jejich existence pozorováním, na jakých podmínkách závisí studovaná věc; jinak byl by musil nejprve vyložiti zkušenosti, z nichž vyvodil tento závěr. Dospívá-li hned na počátku bádání a v několika slovech k tomuto roztrídění, je to tím, že ho dosáhl jednoduchou logickou analysou. Vychází z představy výroby; analyzuje ji shledává, že zahrnuje v sobě logicky představy přírodních sil, práce, nástroje nebo kapitálu a týmž způsobem zpracovává potom tyto odvozené představy.¹⁾

Nezákladnější ze všech hospodářských teorií, teorie hodnoty, je zřejmě vybudována podle téže metody. Kdyby hodnota byla studována jak skutečno studováno býti má, musil by národohospodář nejprve udati, podle čeho lze poznati věc tím jménem nazvanou, pak by musil roztríditi její druhy, zkoumati metodickou indukci, z jakých příčin se mění, a konečně srovnávati tyto různé výsledky, aby z nich vyvodil všeobecnou formuli. Teorie by mohla tedy přijíti teprve, až by věda dospěla dosti daleko. Místo toho setkáváme se s ní hned na počátku. To je tím, že národohospodář se spokojí tím, že přemýšlí a si uvědomí představu, kterou si vytvoří o hodnotě, to jest o předmětu schopném směny; shledá, že zahrnuje v sobě představu užitečnosti, vzácnosti atd., a z těchto výtvorů své analysy buduje svou definici. Doloží ji ovšem

¹⁾ Tento rys vystupuje zřetelně v terminologii národohospodářské. Stále je řeč o pojmech, o pojmu užitku, pojmu úspory, pojmu vkladu, pojmu nákladu. (V. Gide, Základy národ. hospodářství III., hl. I. § 1.; hl. II., § 1.; hl. III., § 1.)

několika příklady. Pomyslíme-li však na nesčetná fakta, jež taková teorie má vysvětlovati, jak pak máme přisouditi nejmenší průkaznost faktům, nutně velmi vzácným, jež jsou tak citována jen díky své působivosti?

Proto také v národním hospodářství jako v etice podíl vědeckého badání je velmi omezený; podíl dovednosti má převahu. V etice teoretická část omezuje se na několik úvah o představě povinnosti, dobra a práva. Nad to tyto abstraktní úvahy netvoří vědy v přesném smyslu, poněvadž jejich předmětem jest stanoviti ne to, co vskutku jest, nýbrž co má býti nejvyšším pravidlem mravnosti. Právě tak nejvíce místa v badání národohospodářů zaujímá na př. otázka, má-li společnost býti organizována podle pojetí individualistických či socialistických; je-li lépe, aby stát sám zasahoval do poměrů průmyslových a obchodních, či aby je přenechal úplně soukromému podnikání; zda peněžní soustava má býti monometalismus či bimetalismus atd. Zákonů v pravém slova smyslu je tu málo; i ty, které se tak obyčejně nazývají, nezaslukují všeobecně tohoto označení, nýbrž jsou to jen zásady jednání, zastřené praktické předpisy. Na př. pověstný zákon nabídky a poptávky. Nikdy nebyl stanoven induktivně jako výraz hospodářské skutečnosti. Nikdy nebyla učiněna zkušenost nebo metodické srovnání ke stanovení, že hospodářské poměry řídí se vskutku podle tohoto zákona. Jediné, co se mohlo učiniti a co se učinilo, spočívá v dialektickém důkazu, že jedinci musejí si tak vésti, chápou-li dobře své zájmy; neboť každý jiný postup byl by jim škodlivý a předpokládal by opravdové logické poblouzení u těch, kteří by se ho přidrželi. Je logické, že nejproduktivnější průmysl je nejhledanější; že majitelé výrobků nejhledanějších a nejvzácnějších pro-

dávají je za nejvyšší cenu. Ale tato zcela logická nutnost nepodobá se v ničem nutnosti pravých přírodních zákonů. Přírodní zákony vyjadřují vztahy, jimiž jevy skutečně jsou vázány, ne však způsob, jímž mají býti vázány.

Co je řečeno o tomto zákonu, může býti opakováno o všech zákonech, které pravověrná škola národohospodářská označuje jako přírodní, a které ostatně jsou jen zvláštními případy předešlého. Přírodními zákony jsou, chceme-li, v tom smyslu, že vyjadřují přirozené nebo domněle přirozené prostředky k dosažení takového předpokládaného cíle; ale nemají tak býti nazývány, rozumíme-li přírodním zákonem každý druh jsoučna v přírodě induktivně stanovený. Jsou v podstatě jen radami praktické moudrosti a bylo-li možno je podávati více méně pravděpodobně jako výraz skutečnosti samé, je to tím, že právem či neprávem jsme se domnívali, že můžeme předpokládati, že tyto rady jsou následovány většinou lidí a ve většině případů.

A přece společenské jevy jsou věci a musejí býti jako věci zpracovávány. Abychom tuto větu dokázali, nemusíme filosofovati o jejich povaze, nemusíme rozbírat analogie, které skýtají s jevy nižších oblastí. Stačí konstatovati, že jsou jedinou skutečností sociologovi danou. Věcí je vskutku to, co je dáno, co se podává nebo spíše vnucuje pozorování. Studovati jevy jako věci znamená studovati je jako dané skutečno, které je východiskem vědy. Společenské jevy vykazují nesporně tento rys. Dána jest nám ne představa, jakou si lidé činí o hodnotě, neboť ta je nedostupná; ale hodnoty, které vskutku se směřují ve vztazích hospodářských. Ne takové, či onaké pojetí mravního ideálu, ale soubor pravidel určuje vskutku chování. Ne představa užitku nebo statků

ale všechny podrobnosti hospodářské organisace. Je možno, že společenský život jest jen rozvinutím určitých poznatků; ale i když tomu tak jest, tyto poznatky nejsou dány bezprostředně. Nemůžeme jich tedy dosáhnouti přímo, nýbrž pouze pomocí skutečna jevového, které je vyjadřuje. Nevíme a priori, které představy jsou na počátku různých proudů, ve které se dělí společenský život, ani jsou-li; teprve až jsme proudy vysledovali až k jejich pramenům, budeme věděti, odkud pocházejí.

Musíme tedy pozorovati společenské jevy samy o sobě, odděleně od vědomých subjektů, jež si je představují; musíme je studovati zvenčí jako vnější věci; neboť tak se nám projevují. Bude-li tato vnějškovost jen zdánlivá, klam bude mizeti tou měrou, jak věda bude pokračovati, a uvidíme takřka vnějšek přecházeti ve vnitřek. Ale řešení nemůže býti rozhodováno předem a i kdyby konečně společenské jevy neměly všech podstatných znaků věci, musíme je s počátku zpracovávat tak, jako kdyby je měly. Toto pravidlo platí tedy pro veškeré společenské skutečno bez jakékoliv výjimky. I jevy, které se zdají nejvíce spočívat v umělých seskupeních, musejí býti pozorovány s tohoto hlediska. Konvenční ráz nějaké zvyklosti nebo nějakého zřízení nesmí býti nikdy předpokládán. Smíme-li se ostatně dovolávat své osobní zkušenosti, myslíme, že můžeme ujistiti, že při této metodě bude se často se zadostiučiněním pozorovati, jak jevy zdánlivě nejlibovolnější projevují pak při pozornějším zkoumání rysy stálosti a pravidelnosti, příznaky jejich objektivnosti.

Ostatně co bylo svrchu řečeno o význačných znacích společenského jevu, stačí všeobecně, aby nás ujistilo o povaze této objektivnosti a aby dokázalo, že není klam-

ná, Vskutku hlavně poznáme věc podle toho, že nemůže býti měněna pouhým rozhodnutím vůle. To neznamená, že by se každé změně vzpírala. Ale, abychom na ní přivodili změnu, k tomu nestačí pouhá vůle, je také třeba úsilí více méně namáhavého následkem odporu, který klade a který ostatně nemůže býti vždycky přemožen. Viděli jsme, že společenské jevy mají tuto vlastnost. Aníž by byly výtvozem naší vůle, určují ji zvenčí; jsou jakoby kadluby, v nichž jsme nuceni své činy formovati. Často dokonce ta nutnost je tak veliká, že jí nemůžeme uniknouti. Ale i když se nám podaří nad ní zvítěziti, odpor, s nímž sesetkáváme, upozorňuje nás dostatečně, že se utkáváme s něčím, co nezávisí na nás. Budeme-li tedy pokládati společenské jevy za věci, přizpůsobíme se pouze jejich povaze.

Konec konců reforma, o níž se v sociologii jedná, je ve všech bodech totožná s reformou, která přeměnila psychologii v posledních třiceti letech. Jako Comte a Spencer prohlašují, že společenské jevy jsou jevy přírodními, aníž by je však studovali jako věci, právě tak rozmanité empirické školy již dávno uznávaly přírodní ráz duševních jevů, i když dále pro ně užívaly metody čistě ideologické. Skutečně i empiristé i jejich protivníci užívali metody výlučně introspektivní. Jevy, které pozorujeme jen na sobě, jsou příliš vzácné, příliš prchavé a příliš poddajné, aby se mohly vnutiti příslušným poznatkům, které zvyk v nás ustálil a aby tvořily pro ně zákon. Nejsou-li tedy tyto poznatky podrobeny jiné kontrole, není tu žádné protiváhy; následkem toho zaujímají místo jevů a tvoří látku vědy. Proto také ani Locke ani Condillac nestudovali jevy psychické objektivně. Oni nestudují počitek, nýbrž jakousi představu počítka. Proto vědecká psychologie, ačkoliv

v mnohém ohledu připravili její příchod, vznikla vskutku mnohem později, když se konečně dospělo k tomu pojetí, že stavy vědomí mohou a mají být studovány z v e n ě í a ne s hlediska vědomí, které je prožívá. To je ten veliký převrat, který se udál v tomto vědním oboru. Všechny speciální postupy, všechny nové metody, jimiž byla tato věda obohacena, jsou jen rozmanité prostředky k úplnějšímu uskutečnění této základní myšlenky. Tentýž pokrok zbývá provést v sociologii. Musí přejít ze stadia subjektivního, kterého dosud nepřekročila, k fazi objektivní.

Tento přechod je tu ostatně méně obtížný než v psychologii. Jevy duševní totiž jsou přirozeně dány jako stavy subjektu, od něhož se nezdaří ani oddělitelné. Jsou-li podle výměru vnitřními jevy, zdá se, že nemohou být studovány jako vnější, nemá-li se jejich povaha znásilňovati. Je třeba nejen abstraktního úsilí, nýbrž celého souboru metod a dovedností, abychom je mohli pozorovati s této okliky. Společenské jevy naopak mají mnohem přirozeněji a mnohem bezprostředněji všechny věcné znaky. Právo existuje v zákonících, hnutí denního života jsou zaznamenávána v cifrách statistických, v památkách historických, módy v šatech, vkus v uměleckých dílech. Na základě své vlastní povahy směřují společenské jevy k tomu, aby se ustavily mimo individuální vědomí, poněvadž jsou nad nimi. Abychom je viděli v jejich věcné tvářnosti, nemusíme je tedy uměle převraceti. S tohoto hlediska má sociologie před psychologií značnou výhodu, která nebyla dosud pozorována a která musí uspíšiti její rozvoj. Jevy jsou snad obtížnější k výkladu, poněvadž jsou složitější, ale jsou snáze dosažitelné. Psychologie naopak proti tomu s obtížemi je nejen zpracovává, ale také se jich zmocňuje. Následkem toho je dovolena domněnka, že od

té doby, kdy tato zásada sociologické metody bude jednomyslně přijata a užívána, uvidíme sociologii postupovati s rychlostí, na kterou by dnešní pomalost jejího vývoje nemohla ukazovati, a dokonce dohoní náskok, který psychologie vděčí jedině tomu, že je historicky starší.¹⁾

II.

Ale zkušenost našich předchůdců ukázala, že k praktickému uskutečnění pravdy, jež právě byla stanovena, nestačí teoreticky ji dokázati ani vzítí si ji k srdci. Rozum je tak od přírody náchylen jí nedbati, že upadne nevyhnutelně do starých omylů, nepodrobíme-li se přízné kázní. Vyjádříme její hlavní zásady, poučky to plynoucí z předešlého pravidla.

1. Prvá poučka zní: **M u s í m e s e s o u s t a v n ě v y h ý b a t i v š e m o b r y s ů m** (pojmem předvědeckým). Není třeba zvláštního důkazu tohoto pravidla; vyplývá z toho, co bylo řečeno výše. Je ostatně základem každé vědecké metody. Metodická skepse Descartesova je v podstatě jen jejím použitím. Staví-li si Descartes v okamžiku, kdy se chystá vybudovati vědu, zákon pochybovati o všech představách, které přejal z dřívějšíka, činí tak proto, že chce užívati pouze pojmů vědecky vypracovaných, t. j. vytvořených metodou jím stanovenou; všechny ty, které má z jiného pramene, musejí tedy býti zamítnuty, alespoň zatímně. Viděli jsme již, že Baconova theorie idolů má ten-

¹⁾ Je pravda, že větší složitost společenských jevů dělá vědu o nich obtížnější. Ale zase právě proto, že sociologie je nejmladší, může těžiti z pokroků podřadnějších věd a učiti se v jejich škole. Toto využití dosažených zkušeností musí jen uspíšiti její rozvoj.